

TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYA

2025
6-son

ma'naviy-ma'rifiy, ilmiy-uslubiy jurnal

ISSN 2181-8274

*Ma'naviy-ma'rifiy, ilmiy-uslubiy jurnal.
1996-yilda tashkil etilgan.*

Tahrir hay'ati raisi:

Abduvali Xoliqov

Oliy ta'limni rivojlantirish tadqiqotlari
markazi direktori

Tahrir hay'ati raisi o'rinbosari:

Muzaffar Esanov

Bosh muharrir:

Jahongir Usmanov

Tahrir hay'ati a'zolari:

Akbarov Xamdin Ikramovich
Smanova Zulayxo Asanaliyevna
Berdimurodov Elyor Tuxliyevich
Samadiy Murodjon Abdulalimzoda
Butunov Dilmurod Baxodirovich
Nurmuxamedov Xabibulla Sagdullayevich
Nurboboyev Yorgin Tulqin o'g'li
Yunusova Xurshida Erkinovna
Xolikulov Axmadjon Boymaxamatovich
Musayev Nuriddin Umurzakovich
Boltabayev Mahmudjon Rustamovich
Saidov Mash'al Samadovich
Asatullaev Xurshid Sunatullaevich
Davronov Ziyodulla
Tulenova Gulmira Jandarovna
Negmatova Shaxzoda Shuxratovna
Ismoilov Sobirjon To'rabekovich
Jo'rakulov Rustam Davronovich
Nazira Toshpo'latova Qurbonovna
Xudoyberdiyeva Sevara Xamzayevna
Oripova Nodima Xalilovna
Tajibev Soyib Samijonovich
Kaldibekova Anorgul Sotbarovna
Serebryakov Yuriy Vladimirovich
Nurillayeva Nargiza Muxtarxanovna
Miraximova Maktuba Xabibullayevna
Garifulina Lilya Maratovna
Fayzleva Mavluda Xudayarovna
Jo'raev Bahrom
Beknazarova Lola Sa'dinovna
Jo'rayev Narzulla Qosimovich
Jumayev Rustam Ziyatovich
Qo'chqorov Abduraxob Xoshimovich
Axmedov Tuychi Adashevich

Dizayner:

Sunnatulla Musamedov

TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYA

Surayyo Mansurova. BOLALARNI O'QISH VA YOZISHGA O'RGATISHDA HAMDA NUTQINI O'STIRISHDA GENDER XUSUSIYATLARNI HISOBGA OLISH YO'LLARI	1
Nodira Kadirova, Dilmurod Hakimov. GO'SHT MAHSULOTLARINI QAYTA ISHLASH KORXONALARIDA FIFO METODINI QO'LLASH ISTIQBOLLARI	5
Bahrom Bobonazarov. SUN'IIY NEYRON TARMOQLAR YORDAMIDA TAQSIMLOVCHI ELEKTR TARMOQLARIDAGI ELEKTR ENERGIYA ISROFLARINI BAHOLASH	10
Sitora Tilyavova, Gulnoza Shodiyeva. BACHADON MIOMASINI DAVOLASHDA ZAMONAVIY YONDOSHUV	16
Murot Isoqov. FUQAROLIK SEKTORIDA INSON RESURSLARINI BOSHQARISH: 5P MODEL	20
Voxid Karayev. YAKKAKURASH SPORT TURLARI MURABBIYLARINING KASBIY KOMPETENTLIGINI TAKOMILLASHTIRISHDA XALQARO ZAMONAVIY TAJRIBALAR SHARHI	24
Ильхом Чориев. КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ СТРАТЕГИИ ПОДГОТОВКИ СТУДЕНТОВ К ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ	26
Aziza Tojiddinova. BITIRUVCHI O'QUVCHILAR TIL KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISHDA GIBRID TA'LIM DOIRASIDA "LAB-ROTATION" MODELNING SAMARADORLIGI	30
Matluba Saydaliyeva. MILLIY VA JAHON KINOSI MISOLIDA KINODISKURSNING KOGNITIV MODELARI	39
Ugilshod Tashbayeva. PEDAGOGLAR EMOTSIONAL INTELEKTINI RIVOJLANTIRISH ORQALI KOMMUNIKATIV TAYYORGARLIGINI TAKOMILLASHTIRISH TEXNOLOGIYASI	42
Alibek Rajabov. INNOVATSION IQTISODIYOT SHAROITIDA MINTAQALAR IJTIMOIIY-IQTISODIY RIVOJLANISHIDAGI NOMUTANOSIBLIK LARNI EKONOMETRIK MODELASHTIRISHDAGI YONDASHUVLAR: SISTEMATIK TAHLIL	45
Akbar Chimanov. BASIC SCIENTIFIC CONCEPTS THAT EXPLAIN THE SOCIAL-PSYCHOLOGICAL ESSENCE OF DEVIANT BEHAVIOR	49
Bahodir Turabov, Asadbek Ismoilov. BLOCKCHAINING TRANSFORMATSION POTENTIALI: DAVLAT MOLIIAVIY NAZORATIDA INNOVATSION YONDASHUVLAR	54
Облокул Кувандилов, Уктам Усаров, Акрам Товбоев, Фулом Нодиров. СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ ФИЗИКИ: ВЫЗОВЫ XXI ВЕКА	60
Aziza Nurullayeva. INNOVATSION TA'LIM TEXNOLOGIYALARI ORQALI TABIIY FANLAR SAMARADORLIGINI OSHIRISH	64
Lobar Gapurova, Gulxumor Jumaniyazova, Dilnoza Raxmonova, Shaxnoza Kadirova. Cu(II) va Zn(II) ATSETATNI 2-MERKAPTO-5-AMINOBENZIMIDAZOL BILAN KOMPLEKSINING SINTEZI VA TADQIQOTI	66
Javlonbek Hamrayev. BO'LAJAK TEXNOLOGIYA FANI O'QITUVCHILARINING KASBIY TAYYORGARLIK KURS LARINI ISHLAB CHIQISH	72
Zarifa Shamirzayeva. SPORT YO'NALISHI TALABALARI BILAN ISHLASH VA ULARNING SIFAT KO'RSATKICHINI ANIQLASH	75
Mohira Hasanova. INGLIZ TILINI O'QITISHDA SUN'IIY INTELEKT TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH BO'YICHA PEDOGOG-O'QITUVCHILARNING KASBIY TAYYORGARLIK DARAJASI	81
Гулбахар Изетаева. АНАЛИЗ СТАНДАРТОВ ОБЩЕГО СРЕДНЕГО ОБРАЗОВАНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН	88
Jaxongir Kenjabayev. INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA SPORT TERMINOLOGIASINING PRAGMATIK VA SOTSIOLOGIYISTIK XUSUSIYATLARI: QIYOSIY TADQIQ	94
Sanjar Sattorov. MINTAQAVIY RIVOJLANISH STRATEGIYALARNI BAHOLASH: KO'P MEZONLI KPI VA SSENARIY MODELASHTIRISH	97
Khurshida Rakhimjonova, Malika Akhrova. IMPROVING ORTHODONTIC APPROACHES IN THE MANAGEMENT OF DISTAL OCCLUSION	102

Muassislar:

*O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va
innovatsiyalar vazirligi,
Oliy ta'limni rivojlantirish
tadqiqotlari markazi*

Manzil: 100095, Toshkent sh.
2-Chimboy ko'chasi, 96-uy.
Telefon: (71) 207-03-41
e-mail: rmxat@edu.uz

**Jurnal O'zbekiston Matbuot va axborot
agentligidan 2014-yil 26-dekabrda 0506
raqami bilan ro'yxatdan o'tgan.**

*Jurnal har oyda o'zbek, rus va ingliz tillarida
elektron shaklda chop etiladi.*

“Ta'lim, fan va innovatsiya” jurnali
O'zbekiston Respublikasi Oliy
attestatsiya komissiyasi Rayosatining
2015-yil 18-noyabrda 218/5-sonli
qarori, 2018-yil 28-noyabrda
247/6-sonli qarori, 2024 yil 25
dekabrda 365-sonli qarori asosida
quyidagi fanlar kiritilgan:
05.00.00 — Texnika fanlari,
08.00.00 — Iqtisodiyot fanlari,
13.00.00 — Pedagogika fanlari,
19.00.00 — Psixologiya fanlari
23.00.00 — Siyosiy fanlari
bo'yicha doktorlik dissertatsiyalari
asosiy ilmiy natijalarini chop
etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar
ro'yxatiga kiritilgan.

“Ta'lim, fan va innovatsiya”
jurnalidan ko'chirib bosish faqat
tahririyatning roziligi bilan amalga
oshiriladi. Maqolada keltirilgan
faktlarning to'g'riligi uchun muallif
mas'uldir. Tahririyat fikri mualliflar
fikriga mos kelmasligi mumkin.

*Jurnalning to'liq matnini esijournal.uz rasmiy
saytidan yuklab olishingiz mumkin.*

*Maqola va murojaatlaringizni
[@esijournalbot](https://t.me/esijournalbot) telegram botiga yuboring.*

Ulug'bek Xasanov, Toxir Kuliyeu, Rustam Djamolov. QIYA TOZALASH USKUNASINING ASOSIY PARAMETRLARINI TO'LIQ OMILLI TAJIRIBALAR ASOSIDA ANIQLASH	104
Xurshida Azimova. O'ZBEKISTONDA BARQAROR IQTISODIYOT TAMOYILLARI, EKOLOGIK SANOAT VA YASHIL TEXNOLOGIYALAR: «EIZLAR IMKONIYATLARI».....	108
Мадина Исмагилова. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ МЕТОДИКИ ИЗУЧЕНИЯ КАТЕГОРИИ ЧИСЛА РУССКОГО ЯЗЫКА В УЗБЕКСКОЙ ШКОЛЕ.....	111
Shohista Allamova. TA'LIM JARAYONINING INTEGRATSION SHAKLLARIDAN FOYDALANISHNING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI	115
Shermatova Mahbuba, Dinara Nazarova. O'ZBEKISTONDA TA'LIM MUASSASALARI BINOLARI SAMARADORLIGI VA UNING AHAMIYATI.....	121
Yashnarjon Jo'rayev. YOSH AVLOD TA'LIMI VA DEMOGRAFIK JARAYONLARNING HARAKAT XAVFSIZLIGI BILAN O'ZARO TA'SIRI.....	127
Zafar Arslonov. YOSHLAR YETAKCHILARI FAOLIYATI SAMARADORLIGIGA TO'SQINLIK QILUVCHI OMILLAR TAHLILI (2025-YIL TADQIQOTI ASOSIDA).....	131
Mirzoxid Tuxtabayev. SANOAT VA TA'LIM HAMKORLIGINI BOSHQARISH MEXANIZMLARI: JANUBIY KOREYA TAJRIBASI MISOLIDA.....	142
Dilora O'rinova, Gulhayo Sayfullayeva. KASBIY KOMPETENSIYA TUSHUNCHASI, TURLARI VA KASBIY KOMPETENSIYANING SHAKLLANISHI	145
Nuriddin Toshmurodov, Dilbar Malikova. MOLEKULAR FIZIKA LABORATORIYA MASHG'ULOTLARIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGI	147
Lenar Xalilov. INNOVATSION YONDASHUV ASOSIDA BO'LAJAK TASVIRIY SAN'AT O'QITUVCHILARINING METODIK TAYYORGARLIGINI TAKOMILLASHTIRISH MODELI	152
Ulbosin Eshbaeva. OBTAINING COLLAGEN HYDROLYZATES FROM SECONDARY PRODUCTS OF CHROME-TANNED LEATHER.....	155

**YAKKAKURASH SPORT TURLARI MURABBIYLARINING KASBIY
KOMPETENTLIGINI TAKOMILLASHTIRISHDA XALQARO ZAMONAVIY
TAJRIBALAR SHARHI**

Voxid Karayev,
Chirchiq davlat pedagogika universiteti
Sport o'yinlari va uni o'qitish metodikasi kafedrasini mudiri
p.f.b.f.d (PhD) dos. v/b

Annotatsiya

Ushbu maqolada yakkakurash sport turlarida faoliyat yuritayotgan murabbiylarning kasbiy kompetentligini takomillashtirish masalalari tahlil qilingan. Jahonning rivojlangan mamlakatlarida murabbiylar tayyorlash va ularning malakasini oshirishda qo'llanilayotgan zamonaviy yondashuvlar, sertifikatlash tizimlari, ta'lim dasturlari va innovatsion texnologiyalar o'rganilgan. Xususan, Yaponiya, Janubiy Koreya, AQSH, Germaniya va Rossiya kabi davlatlardagi murabbiy tayyorlash tizimining o'ziga xos jihatlari qiyosiy tahlil qilingan. Shuningdek, xalqaro tajribalarni O'zbekiston sharoitiga moslashtirish bo'yicha amaliy takliflar ishlab chiqilgan. Tadqiqot xulosalari yakkakurash murabbiylarining bilim, ko'nikma va kasbiy yetukligini oshirishda ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: yakkakurash, murabbiy, kasbiy kompetentlik, trenerlik ta'limi, xalqaro tajriba, malaka oshirish, sport psixologiyasi, pedagogika, mutaxassis tayyorlash, innovatsion metodlar.

Аннотация

В данной статье анализируются вопросы повышения профессиональной компетентности тренеров, работающих в области боевых искусств. Изучаются современные подходы, системы сертификации, образовательные программы и инновационные технологии, используемые в подготовке и совершенствовании тренеров в развитых странах мира. В частности, проводится сравнительный анализ особенностей системы подготовки тренеров в таких странах, как Япония, Южная Корея, США, Германия и Россия. Также разрабатываются практические предложения по адаптации международного опыта к условиям Узбекистана. Выводы исследования имеют научное и практическое значение для повышения уровня знаний, навыков и профессионального развития тренеров по боевым искусствам.

Ключевые слова: боевые искусства, тренер, профессиональная компетентность, тренерское образование, международный опыт, повышение квалификации, спортивная психология, педагогика, подготовка специалистов, инновационные методы.

Abstract

This article analyzes the issues of improving the professional competence of coaches working in martial arts. Modern approaches, certification systems, educational programs and innovative technologies used in the training and improvement of coaches in developed countries of the world are studied. In particular, the specific aspects of the coach training system in countries such as Japan, South Korea, the USA, Germany and Russia are analyzed comparatively. Also, practical proposals are developed on adapting international experience to the conditions of Uzbekistan. The conclusions of the study are of scientific and practical importance in improving the knowledge, skills and professional development of martial arts coaches.

Keywords: martial arts, coach, professional competence, coaching education, international experience, advanced training, sports psychology, pedagogy, specialist training, innovative methods.

Kirish (Introduction)

Har qanday sport turi muvaffaqiyatini belgilaydigan asosiy omillardan biri – murabbiyning kasbiy kompetentligi hisoblanadi. Ayniqsa, yakkakurash sport turlarida (dzyudo, kurash, taekvondo, boks, karate va h.k.) murabbiy nafaqat sport texnikasini o'rgatadi, balki tarbiyachi, psixolog va rahbar sifatida ham faoliyat yuritadi. Jahon sport sohasidagi rivojlangan davlatlar murabbiy tayyorlashda zamonaviy yondashuvlar va innovatsion dasturlarga tayanishmoqda. Ushbu maqolada murabbiylarning kasbiy kompetentligini takomillashtirishda xalqaro tajribalar tahlil qilinib, ularning milliy amaliyotga tatbiq etish imkoniyatlari o'rganiladi.

Usullar (Methods)

Ushbu tadqiqotda sifatli tahlil usuli qo'llanildi. Jahonning turli mamlakatlaridagi (Yaponiya, Janubiy Koreya, Rossiya, AQSH, Germaniya) murabbiylar tayyorlash tizimi bo'yicha adabiyotlar, ilmiy maqolalar, xalqaro konferensiya materiallari va sport ta'limi standartlari tahlil qilindi. Ta'lim tizimi, trenerlar malakasini oshirish dasturlari, pedagogik yondashuvlar va innovatsion texnologiyalar qiyosiy tahlil orqali o'rganildi.

Natijalar (Results)

Xalqaro tajriba tahlili natijasida quyidagi asosiy jihatlar aniqlandi:

1. Yaponiya – Dzyudo va sumo sport turlarida murabbiylar kamida bakalavr darajasiga ega bo'lishi talab etiladi. Pedagogika va psixologiya fanlari barcha sport mutaxassislari uchun majburiy hisoblanadi. Ilmiy tadqiqotlarga alohida e'tibor qaratilgan.

2. Janubiy Koreya – Taekvondo bo'yicha xalqaro murabbiylik litsenziyasi tizimi joriy etilgan. Murabbiylar har 3 yilda malaka oshirish kurslaridan o'tishi shart. Treninglarda axborot texnologiyalari va sport psixologiyasi asoslariga katta e'tibor beriladi.

3. AQSH – Murabbiylik kasbi sertifikatlash tizimi orqali nazorat qilinadi. AQSHdagi sport kollejlari murabbiylar uchun "Coaching Education" dasturi amal qiladi. Onlayn kurslar, modulli o'quv dasturlari va tajriba almashinuvi keng yo'lga qo'yilgan.

4. Germaniya – Sport universitetlarida murabbiylik yo'nalishidagi ta'lim murakkab va bosqichma-bosqich qurilgan. Pedagogik tajriba, fanlararo integratsiya, sport tibbiyoti va innovatsion trenirovka usullariga asoslangan o'quv dasturlari mavjud.

5. Rossiya – Mutaxassis murabbiylarni tayyorlash tizimida yuqori ta'lim, tajriba va doimiy malaka oshirish kurslari talab qilinadi. Sport psixologiyasi, motorika, didaktika va pedagogik texnologiyalar asosiy o'rin tutadi.

Munozara (Discussion)

Yuqorida keltirilgan xalqaro tajribalardan kelib chiqib, O'zbekistonda ham yakkakurash murabbiylarining kasbiy kompetentligini takomillashtirish uchun quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin:

- Murabbiylik bo'yicha standartlashgan o'quv dasturlarini joriy etish (pedagogika, psixologiya, sport tibbiyoti, AKT).

- Malaka oshirish kurslarini raqamlashtirish va xalqaro o'quv platformalariga ulanish (masalan, IOC va UWW kurslari).

- Xalqaro trenerlik sertifikatlarini olish uchun shart-sharoit yaratish.

- Tadqiqot faoliyatini rag'batlantirish va murabbiylar o'rtasida ilmiy ishlar yozishni ommalashtirish.

- Murabbiylik faoliyatiga yangi texnologiyalar – videotahlil, biomexanika dasturlari va fitnes trekerlardan foydalanishni rag'batlantirish.

Xulosa (Conclusion)

Xalqaro tajribalar asosida ko'rinib turibdiki, murabbiylar kasbiy kompetentligini yuksaltirishda innovatsion o'quv dasturlari, doimiy malaka oshirish va ilmiy yondashuvlar muhim o'rin tutadi. O'zbekistondagi yakkakurash murabbiylari uchun ushbu tajribalarni milliy sharoitga moslashtirib tatbiq etish sportchi tayyorgarligining samaradorligini oshiradi. Murabbiyni mukammal professional sifatida tayyorlash – bu kelajak chempionlar uchun mustahkam poydevor demakdir.

Qo'shimcha ma'lumotlar (Supplementary Information)

- Xalqaro murabbiylar sertifikatlash tizimlari:

1. IOC (International Olympic Committee) va UWW (United World Wrestling) tashkilotlari orqali murabbiylar uchun onlayn o'quv kurslar va sertifikat dasturlari mavjud.

2. AQSHdagi National Coaching Certification Program (NCCP), Germaniyadagi DOSB Trainerlizenz, Yaponiyadagi JSPO Coaching Certificate kabi dasturlar yuqori standartlarga ega.

- Trenerlik kompetensiyasining asosiy tarkibiy qismlari:

3. Pedagogik va psixologik bilimlar.

4. Sport texnik va taktik ko'nikmalar.

5. Jismoniy tayyorgarlikni boshqarish ko'nikmalari.

6. Axloqiy va madaniy yetuklik.

7. Axborot texnologiyalaridan foydalanish salohiyati.

- O'zbekiston sharoitida tatbiq etilishi mumkin bo'lgan choralar:

8. Milliy sport federatsiyalarida murabbiylar uchun xalqaro trenerlik kurslarini tashkil etish.

9. Har yili murabbiylar uchun ilmiy-amaliy seminarlar va konferensiyalar o'tkazish.

10. Murabbiylarni xorijda stajirovka qilish dasturlarini yo'lga qo'yish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. International Olympic Committee. Coaching Education and Certification Programs. <https://olympics.com>

2. United World Wrestling. Educational Resources and Coaching Courses. <https://uww.org>

3. Cushion, C. J., & Lyle, J. (2010). Sports Coaching: Professionalisation and Practice. Elsevier.

4. Gilbert, W., & Trudel, P. (2005). Learning to Coach Through Experience: Reflection in Model Youth Sport Coaches. Journal of Teaching in Physical Education.

5. Махмудов III. (2022). Спортчиларни тайёрлашда мураббийнинг педагогик компетентлиги. – Тошкент: Олимпия спорт илмий маркази нашриёти.

6. DOSB (Deutscher Olympischer Sportbund). Trainerentwicklung in Deutschland. <https://www.dosb.de>

7. American Sport Education Program (ASEP). Coaching Principles and Curriculum. www.asep.com
8. Yang, S., & Kim, J. (2018). A Study on the Development of Taekwondo Coaching Competency Framework. Korean Journal of Sports Science.
9. Шарипов Н.Х. (2021). Жисмоний тарбия ва спорт мураббийларини касбий тайёрлаш муаммолари ва ечимлари. // Фан ва амалиёт журнали.
10. Ministry of Education, Culture, Sports, Science and Technology - Japan. Training and Certification for Coaches. www.mext.go.jp